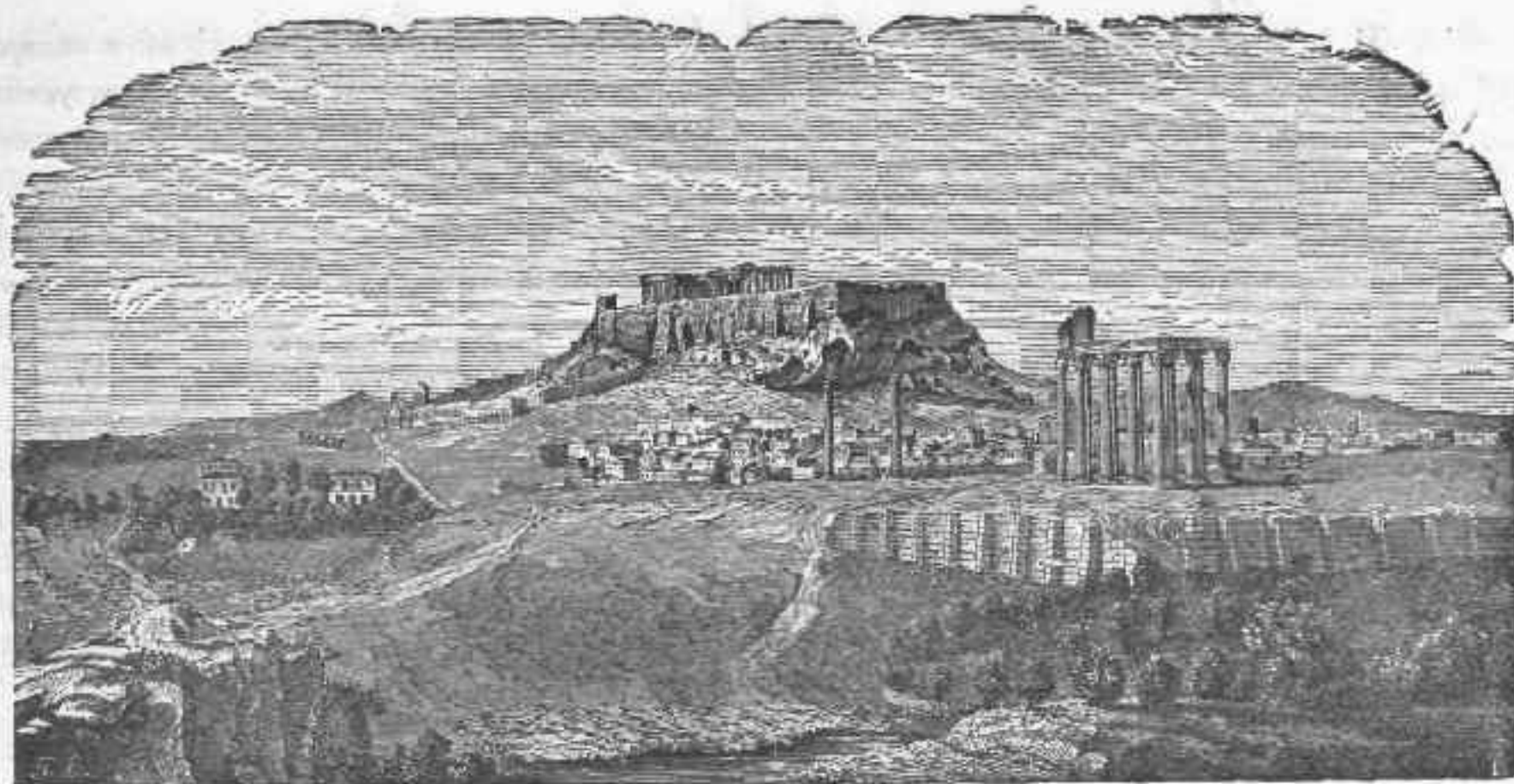

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ, 1863.

ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 314.

Ε. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

τοῦ ἀνεκδότου συγγράμματος

τοῦ

Κ. Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΟΥ

« Περίπλους Μακεδονίας καὶ Ἑλλάσσανος Ἀσίας μετὰ
τῶν ταύτῃ προσκειμένων μεγαλονήσων. »

Τὸ ἐν Ἀθῶ μοναστήριον τῆς Λαύρας.

Ἀκρωτήριον Νύμφαιον — Κερασία — Λαύρα — σημα-
σία τῆς λέξεως — Ἀκράθως — Ὁψις τοῦ μοναστηρίου τῆς
Λαύρας — Ἑσπερινός — Ἀρχαιοτάτης αὐτοῦ καὶ κτίτορες —
Ἀρχαῖον αὐτοῦ ὄνομα — Χαρακτῆρες τῆς Ἑλληνικῆς ἀ-
γιογραφίας — Μανουὴλ Πανσέληνος — Ἐγχειρίδιον Διονυ-
σίου τοῦ Ἱερομονάχου — Διαφορὰ τῆς Ἑλλ. ἀγιογραφίας
ἀπὸ τῆς τῶν δυτικῶν — Ἀριθμός τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Λαύ-
ρας — Ἀριθμός τῶν ἐκκλησιῶν καὶ εὐκτηρίων τοῦ ὄρους —
Ἀρχαιοτάτη τοιχογραφία τοῦ ἐστιατορίου τῆς Λαύρας —
Ὁμοιότης τῆς ἀρχαιοτάτης λατινικῆς τέχνης μετὰ τῆς τοῦ
Βυζαντίου — Παραδείγματα — Ἀρχιτεκτονικὴ τῶν βυζαν-
τινῶν ἐκκλησιῶν — Γαμμάδα — Ἡ ριάνη τῆς Λαύρας —
Ἡ Λαύρα ὡς ἰδιόρρυθμον μοναστήριον — Φύσις καὶ χαρα-
κτὴρ τῶν ἰδιόρρυθμον μοναστηρίων — Βιβλιοθήκη τῆς Λαύ-
ρας — Χειρόγραφα ἀρχαῖα ἑλληνικά — Ἐπιτομὴ τῶν νε-
αρῶν Ἀθανασίου σχολαστικοῦ Ἐμμανουὲλ — Χειρόγραφον

τῆς Ἀσίξας τῶν Ἱεροσολύμων — Ἱστορικὰ μνημεῖα τοῦ
ὄρους —

(Ἐπεται ἡ συνέχεια τῆς περιλήψεως).

Προχωροῦντες πρὸς μεσημβρίαν φθάνομεν εἰς τὸ
μεσημβρινοδυτικὸν τοῦ Ἀθῶνος ἀκρωτήριον, βεβαίως
τὸ Νύμφαιον τῶν ἀρχαίων. Τὸ ἀκρωτήριο τοῦτο
καλεῖται σήμερον Πόρταις, ἐκ τούτου ἴσως, ὅτι παρ'
αὐτῷ κεῖται τι πατρῶδες νηαίδιον, μεταξὺ τοῦ ὁ-
ποίου καὶ τῶν βράχων τοῦ ἀκρωτηρίου ὑπάρχει τις
στενὸς πόρος, δι' οὗ, ὡς διὰ τινος θύρας, διέρχονται τὰ
πλοία. Ὑπεράνω τῶν βράχων ὑπάρχει σπήλαιον
ὑπὸ ἀσκητοῦ κατοικούμενον. Ὅταν τὰ πλοῖα ἐν καιρῷ
γαλήνης παρὰ πλέωσι τοὺς βράχους τούτους, ὁ ἐρη-
μίτης καταβιβάζει διὰ σχοινίου μέχρι τῆς ἐπιφα-
νείας τῆς θαλάσσης τὸ καλάθιον αὐτοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁ-
ποίου οἱ περιπλέοντες ναῦται ἐναποθέτουσι τὸν ξη-
ρὸν αὐτῶν ἄρτον, τὸ μόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ στήριγμα.
Ἀργὰ, ἀργὰ ἀναβιβάζει ὁ ἐρημίτης τὸν καλάθον, εὐ-
γνωμονῶν διὰ σχημάτων τοῖς δωρηταῖς. Ἄνωθεν τῶν
βράχων τούτων οἱ ἀσκηταὶ τῆς Ἀγίας Ἄννης ἔκτισαν
μικρὸν θαλιῶτὸν οἰκοδόμημα, εἰς ὃ καθεκάστην ἐνα-
ποθέτουσιν ὕδωρ ἐντὸς λαγύμων, ἵνα διαβαίνοντες οἱ
ὁδοιπόροι τὸ ἄνυδρον τοῦτο μέρος ἐν καιρῷ θέρους καὶ
κύσωνος, σβύωσι τὴν δίψαν αὐτῶν καὶ συγχωρῶσιν
αὐτοῖς. Ἐτι μακρότερον ὑπάρχουσι τὰ κελλεῖα, τῆς

Κερασίας καὶ ἡ σκήτη τὰ Καυσοκαλύβια. Οὐδὲν δὲ ἀληθῶς ὑψηλότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον τῆς θέσεως τῆς Κερασίας. Ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους πόδας καθέτως ὑψηλότερα τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, παρέχει τῇ ὄψει θέαν μοναδικήν. Αὐτὴ ἡ σκήτη δέκα ἔχουσα ἀσκητῶν καλύβας κεῖται ἐντὺς πυκνοῦ δάσους. Ἀνωθεν ὑψοῦται μονήρης ὁ γιγάντειος τοῦ Ἀθωνος κῶνος, κάτωθι χαίνουσιν κρημνοί, καὶ φάραγες καὶ χαράδραι, μακρὰν δὲ καὶ ἀπέναντι ὑπὲρ τὰς κορυφὰς τῶν καστανῶν ὁ ὀρθοκλινὴς ἀναπαύεται ἐπὶ τῆς κυανῆς τῆς θαλάσσης ἐπιφανείας, ἥτις συγχεομένη πρὸς τὰ πέρατα τοῦ ὀρίζοντος μετὰ τοῦ κυανοῦ αἰθέρος τοῦ οὐρανοῦ, ἐγείρει ἐνταῦθα ἀνεπιεικῶς ἐν τῇ ψυχῇ τὴν γλυκεῖαν ἰδέαν τῆς συμφιλιώσεως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τῆς συνδιαλλαγῆς, τῆς ὕλης μετὰ τοῦ πνεύματος. Τριακόσιαι τοιαῦται καλύβαι ἐρημιτῶν, σκήται, καὶ κελλεῖαι ἀναχωρητῶν εἶναι πανταχοῦ εἰς τὸ ὄρος διεσπαρμένα παριστάντα τρόπον τινα τὰς ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ κωμοπόλεις, κώμας, καὶ μονήρεις ἐπαύλεις, ἐνῶ τὰ εἰκοσι τοῦ ὄρους μοναστήρια μετὰ τοῦ πλήθους τῶν ἐν αὐτοῖς μοναχῶν, τῶν κτημάτων, τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων, τοῦ πλούτου, καὶ τῆς κοινῆς αὐτῶν ἐργασίας, ἐξεικονίζουσι τὰς μεγαλουπόλεις. Εἷς τινὰ τοιαύτην μοναχικὴν μεγαλούπολιν ἐφθάσαμεν ἤδη μικρὸν πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, εἰς τὴν καλουμένην μεγάλην Λαύραν (α). Ἡμῖς οὖν περὶ τοῦ ὄρους πρὸ τοῦ ἀνατολικω-

τάτου τούτου μοναστηρίου, κεῖται τὸ μέγα μεσημβρινοανατολικὸν ἀκρωτήριο πᾶσης τῆς Χερσονήσου, ὁ Ἀκράθως τῶν ἀρχαίων (α). Μεταξὺ δὲ τοῦ δυτικοῦ Νυμφαίου καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἀκράθω, ὑψοῦται ὁ οὐρανομήκης Ἄθως. Ἡ δὲ Λαύρα, μετὰ τῶν τειχῶν, τῶν πύργων καὶ τῶν προμαχόνων αὐτῆς, ὁμοιάζει μακρόθεν μᾶλλον πρὸς φρουρίον ἀνδροφόνον, ἢ πρὸς φιλερῆμων μοναχῶν εἰρηνικὸν ἐνδιαίτημα. Ἀλλ' ἅμα τις διέλθῃ τὴν πρώτην θύραν τοῦ ὑποτιθεμένου τούτου μακρόθεν φρουρίου, κατανοεῖ παραχρῆμα τὴν πλάνην, συναισθανόμενος ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι εὐρίσκεται ἤδη ἐν τόπῳ, ὅπου λατρεύεται θεὸς εἰρήνης, ἀγάπης, ἐλπίδος καὶ ὑπομονῆς. Σιωπηροὶ ὑπὸ τὸν μελαγχολικὸν καὶ πένθιμον τοῦ σημαντροῦ ἦχον, νέοι καὶ γέροντες ἐκ τῶν κελλείων αὐτῶν ἐξερχόμενοι, ἐπορεύοντο τὴν στιγμὴν ἐκείνην πρὸς τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸν ἑσπερινόν. Ὁ σοφὸς νομοθέτης τῆς μεγάλης Ἑλλάδος παρήγγελλε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα κατὰ πᾶσαν ἑσπέραν εἰσερχόμενοι εἰς τὸν οἶκον αὐτῶν λέγωσι καθ' ἑαυτοὺς,

πῇ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί

μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη; (β)

Καὶ ὁ μέγας τῆς Καισαρείας ἐπίσκοπος, τὴν ὥραν τοῦ ἑσπερινοῦ προσδιορίζει διὰ τὴν πρὸς θεὸν λογοδοσίαν ταύτην τῶν πεπραγμένων. « Συμπληρωθεὶς δὲ τῆς ἡμέρας ἡ εὐχαριστία περὶ τῶν ἐν αὐτῇ διδομένων ἡμῖν ἢ κατωρθωμένων, καὶ τῶν παρελθόντων ἢ ἐξαγόμενων, εἴτε ἐκούσιον εἴτε ἀκούσιον, εἴτε που καὶ λανθάνον πλημμέλημα γέγονεν, ἢ ἐν ῥήματι ἢ ἐν ἔργοις, ἢ κατ' αὐτὴν τὴν καρδίαν, περὶ πάντων ἐξιλεουμένων ἡμῶν διὰ τῆς προσευχῆς τὸν θεόν· μέγα γὰρ ὄφελος ἡ ἐπίσκεψις τῶν παρελθόντων πρὸς τὸ μὴ τοῖς ὁμοίοις αὐθις περιπεσεῖν » (γ). Τὸ μοναστήριον τοῦτο τῆς ἀγίας Λαύρας, ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τοῦ ὄρους ὑπῆρξε τὸ πρωτότυπον καθ' ὃ πάντα τὰ λοιπὰ ἀνηγέρθησαν, μετὰ τὴν νέαν ἀποκατάστασιν εἰς τὸ διάστημα τῶν αἰώνων. Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀθηναίτης, ὅστις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ συνοικιστὴς κυρίως τοῦ ὄρους, ἔκτισεν αὐτὸ, ὡς

σημένοι εἰσῆρχοντο μοναχοί. Οὕτω Κύριλλος ὁ Σκυθωπολίτης ἐν βίῳ χειρογρ. ἀγίου Σάββα λέγει· « Τέκνον, οὐ νομίζω δίκαιον εἶναι νεώτερον ὄντα εἰς Λαύραν μένειν· οὔτε γὰρ τῇ Λαύρᾳ ὄνησιν φέρει τὸ νεώτερον ἔχειν, οὔτε νεωτέρῳ πρέπει ἐν μέσῳ εἶναι ἀναχωρητῶν· ἀπελθε τοίνυν ἐς τὴν κάτω μονήν ».

(α) Ὁ Στράβων λαλῶν περὶ τῶν ἀκρωτηρίων τῆς Σιθωνίας καὶ τῆς Ἀκτῆς λέγει· « εἴτα Δύρρις, εἴτα Νυμφαίον ἐν τῇ Ἀθωνίᾳ πρὸς τῇ Συγγετικῇ τὸ δὲ πρὸς τῇ Στρυμονικῇ Ἀκράθως ἄκρον. » Τὸ ἀκρωτήριο τοῦτο καλεῖται σήμερον Σμύρνα.

(β) Διογεν. Λαερτ. βιβλ. γ', κεφ. 1 §. 19.

(γ) Βασιλείου κεφάλαια τῶν κατὰ πλάτος ἔρων κλ. ἐρώτ. λζ'.

(α) Ἡ λέξις Λαύρα, ἰωνικῆς καταγωγῆς κατὰ Φεβωρίνον « Λαύρας Ἴωνες λέγουσι τὰς στενάς ῥύμας καὶ ἀμφοδούς ». Ὁ δὲ Ἡσύχιος· « Λαύρα, ῥύμη δι' ἧς ὁ λαὸς εἰσέρχεται, ἢ φλόξ· οἱ δὲ εὐπορὶ πρὸς ὑποχώρησιν ἀνειμένον, οἱ δὲ ἀμφοδόν, οἱ δὲ στενωπούς καὶ διόδους. » Χειρόγραφον δέ τι λεξικόν· « Λαύρα πλατεῖα ῥύμη, δι' ἧς ὁ λαὸς παρέρχεται παρὰ τοῦ λίαν αὐρᾶν ἔχειν. » Τὸν Μεσαιῶνα λαύραι ἐκαλοῦντο τῶν μοναχῶν τὰ κελλεῖα, ἵσως διότι ἦσαν ἐν ταῖς πόλεσιν ὠκοδομημένα εἰς ἓνα μὲν καὶ τὸν αὐτὴν τόπον, χωριστὰ δ' ἀπ' ἀλλήλων καὶ κατὰ σειρὰν, ἀποτελοῦντα οὕτω ῥύμας ἢ ὁδοὺς. Κατ' Εὐστάθιον, Λαύρα λέγεται στενὴ τις περιοχὴ, οἷα ἦν Ἰλαρίωνος τοῦ θεσπεσίου, δωματίον. Σωζομ. βιβλ. 3, κεφ. 14. Ἐκτοτε δὲ ἐπεκράτησεν ἵνα ἐκφράζῃ ἡ λέξις τὰ μοναστικά ἐν γένει καταγώγια. Εὐχγρ. βιβλ. 1, κεφ. 24. « ὥστε καὶ εὐαγγῆ δεῖμασθαι φροντιστήρια καὶ τὰς καλουμένας λαύρας. » Νεκρ. Νικηφ. Φωκ. « Κελλεῖα δὲ καὶ τὰς καλουμένας λαύρας ἐν ἐρήμοις οἰκοδομεῖν ». Ἀφ' ἧς δὲ ἡ λέξις ἐν γένει ἐσήμινε μοναστήριον, ἀπαντᾶται καὶ μεγάλη Λαύρα, καὶ παλαιὰ Λαύρα, καὶ νέα Λαύρα, καὶ μικρὰ Λαύρα ἢ Παραλαύριον. Jus graec. roman. σελ. 276. « Κἂν προάστειον ἢ μοναστήριον, κἂν παραλαύριον, κἂν οἶκος εἰκητήριος » καὶ ὁ κάτοικος Λαυρίτης. Φαίνεται δὲ ὅτι ὑπῆρχε τις διαφορὰ μεταξὺ μοναστηρίου καὶ Λαύρας, οὕσης ταύτης ἀσχηροτέρας μοναστικῆς διαμονῆς, ἐν ᾗ οἱ δεδοκιμα-

ἔχει τὴν σήμερον ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων Νικηφόρου Φωκά, καὶ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ. Ἄλλοι δὲ πολλοὶ μεταγενεστέροι εὐεργέται κατεκόσμησαν αὐτὸ καὶ ἐπλούτισαν μετὰ ταῦτα. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ὅτε ἦν ἀπλῶς τοῦ ῥηθέντος ἐρημίτου Ἀθανασίου τὸ οἰκητήριον, ἐκκλεῖτο ἡ μοῖρῃ τῶν μελαγῶν, πιθκνὸν ἔνεκα τοῦ χρώματος τῆς ἐσθῆτος τῶν μοναχῶν, εἴτα δὲ ἐκλήθη Λαύρα, διὰ τὸ μέγεθος αὐτοῦ. Τὸ μοναστήριον τῆς ἀγίας Λαύρας κατέχει ἀκριβῶς τὴν θέσιν πρὸς Ἀνατολὰς, ἣν κατέχει πρὸς δυσμὰς τῆς ἀγίας Ἄννης ἡ Σκήτη, κεῖται δηλαδὴ ἀμέσως ὑπὸ τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τοῦ Ἄθω. Ἀνωθεν ὑψοῦται ὁ Ἄθως, κάτω δὲ πρὸς τὴν θάλασσαν ὑπάρχει τὸ νεώριον τοῦ μοναστηρίου καὶ ὁ λιμὴν, προφυλασσόμενα διὰ πύργου τινὸς ὑψηλοῦ καὶ ἰκανῶς ὀχυροῦ. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μοναστηρίου ἔχοντος σχῆμα τετραγώνου ἀκκονίστου, καὶ τοι κατὰ τι παρηγμακὸς, φέρει ζωηρὰ εἰσέτι τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ λαμπρότητος καὶ τοῦ πλούτου. Ἐν τῇ ἀγίᾳ Λαύρᾳ οἰκοδομήματι τοῦ ἐννάτου αἰῶνος, δύναται τις νὰ ἴδῃ ἀκραιφνῆ τὴν τέχνην τοῦ Βυζαντίου, ἐνταῦθα δύναται κάλλιον καὶ ὁ ἀρχιτέκτων καὶ ὁ ζωγράφος, νὰ σπουδάσῃ τῆς βυζαντινῆς ἀγιογραφίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς τὸ πνεῦμα καὶ τοὺς κανόνες. Ἐν τῇ βυζαντινῇ τέχνῃ, καὶ τοι αὕτη βεβαίως δὲν ἔχει τῆς νεωτέρας τὸ ὑψιπετὲς ἐκείνο καὶ ἀτομικῶς ἀνεξάρτητον, εὐαρέστως ἀποκαλύπτει ὁ ὀρθοκλμὸς τὴν ἁρμονίαν, ἥτις ὑπάρχει εἰς τὰ διάφορα μέλη αὐτῆς καὶ τὸν ἁφαισμὸν τοῦ ἐγωΐσμου τοῦ τεχνίτου, ἐνώπιον ἀνωτέρας τινὸς ἐμπνεύσεως καὶ ἰδέας. Ἡ ἀγιογραφία τοῦ Βυζαντίου παντὸς γένους ἀπῆλλαγμένη, τείνει πανταχοῦ εἰς τὴν παράστασιν τοῦ πνευματικοῦ καὶ αὐλοῦ· ἵνα δὲ τὸ πνεῦμα τοῦτο διατηρηθῇ ἀναλλοίωτον ἡ τέχνη ἐδιδασμεύθη διὰ κανόνων, οὓς δὲν δύναται ἡ ἀτομικὴ τοῦ ζωγράφου ἐλευθερία νὰ παραβῇ. Πανταχοῦ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ εἰς ὑπάρχει ῥυθμὸς ἀναλλοίωτος, πανταχοῦ τοῦ δεῖνος ἢ δεινός ἀγίου τὸ πρόσωπον τὸν αὐτὸν φέρει τύπον καὶ χαρακτηριστῆρα, πανταχοῦ οἱ Ἕλληνες ἀγιογράφοι ἐνὸς διδασκάλου εἰσὶ μαθηταί, τοῦ πολυθρῦλλήτου Πανσελήνου. Ὁ Μανουὴλ Πανσελήνος, οὗ αἱ τοιχογραφίαι διατηροῦνται ἐν Λαύρᾳ καὶ ἄλλαχοῦ τοῦ ἀγίου ὄρους, Θεσσαλονικεὺς τὴν πατρίδα, περὶ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ἀκμάσας, εἶναι ὁ καθιδρυτὴς μᾶλλον, ἢ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς βυζαντινῆς σχολῆς, τῶν ἀγιογράφων τοῦ Ἀθῶνος ἀπάντων ἐκτελούντων τὰς εἰκόνας αὐτῶν, κατὰ τοὺς κανόνες καὶ τὰ ἀξιώματα, ᾧ αὐτὸς ἔταξεν ἐν τῇ ἱερᾷ εἰκονογραφίᾳ, ἐπόμενος βεβαίως καὶ οὗτος τῇ πατρίᾳ παραδόσει, καὶ ταῖς ὑποτυπώσεσι τῶν ἀρχαιοτέρων. Μέχρι τῆς σήμερον ἡ ἐκκλη-

σιαστικὴ εἰκονογραφία στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἐγχειριδίου Διονυσίου τοῦ Ἱερομονάχου καὶ ζωγράφου, τοῦ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων, καταθέντος ἐγγράφως ἐν ἔτει 1358 ἐν τῷ Ἀθῶνι τοὺς κανόνες τοῦ Μανουὴλ Πανσελήνου, οὓς μέχρι τοῦδε οἱ ζωγράφοι ἐκ παραδόσεως ἠκολούθουν. Μνημονεύεται μὲν τοῦ διαιρέτου τούτου ζωγράφου βίβλος τις περὶ τέχνης ζωγραφικῆς, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον μέχρις ἡμῶν διεσώθη. Τὸ περίεργον δὲ τοῦτο ἐγχειρίδιον τοῦ Διονυσίου, δι' οὗ ἀποδείκνυται ὅτι καὶ ἡ ἡλιοστυπία ἦν πρὸ αἰώνων γνωστὴ τοῖς Ἕλλησι, μέχρι τοῦ 1853 χειρόγραφον ἀπὸ χειρὸς μεταβιβάζων εἰς χεῖρα, ἐτυπώθη τέλος ἐν Ἀθήναις πρὸ ὀκτώ ἐτῶν, καταστάν οὕτω κοινὸν τοῖς ἀγιογράφοις κτῆμα(α). Μερίστη δὲ καὶ ἄκρα διαφορά ὑπάρχει ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰκονογραφίαν, μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς ἐκκλησίας. Αὕτη μὲν ἀφίησι τοὺς ζωγράφους ἐλευθέρους ἵνα ἐξεικονίζωσι κατὰ βούλησιν τὰς εἰκόνας τῶν ἀγίων καὶ τὰ θέματα τῆς ἐκκλησίας· ἡ Ἑλληνικὴ περιορίζει τὴν φαντασίαν αὐτῶν ἐντὸς τοῦ ἱεροπρεποῦς καὶ κοσμίου διὰ κανόνων ἀπαραισίων. Ὁ Οὐλριέλμος Δουράνδος, ἐπίσκοπος τῆς Μέντης περὶ τὸν γ' αἰῶνα, ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ *Rationale divinorum officiorum* βιβλ. α'. κεφ. γ'. ῥητῶς λέγει· «*Diversae historiae tam novi quam veteris testamenti pro voluntate depinguntur; nam pictoribus atque poetis quaelibet audendi semper fuit aequa potestas*», κατὰ τὸν Ὁράτιον λέγοντα καὶ τοῦτον ἐν τῇ ποιητικῇ αὐτοῦ τέχνῃ

..... pictoribus atque poetis

Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas (β)

Ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἐκκλησία τουναντίον ἐξέφρασεν ἄπαξ διὰ παντὸς τὴν περὶ τῶν ἀγίων εἰκόνων ἰδέαν αὐτῆς ἐν τῇ οἰκουμενικῇ ἐν Νικαίᾳ α'. συνόδῳ, ἣν ἀπαρεγκλίτως τηρεῖ μέχρι τῆς σήμερον.

Τὸ μοναστήριον τῆς ἀγίας Λαύρας ἔχει τριάνκοντα τέσσαρας ἐκκλησίας ὅλας ἐξωγραφημένας κάτωθεν ἕως ἄνω! Πᾶσαι δὲ αἱ ἐν τῷ ἀγίῳ ὄρει ὑπάρχουσαι ἐκκλησίαι, τὰ παρεκλήσια καὶ εὐκτήρια, εἶναι ἐνεακόσια τριάκοντα πέντε. Πάντα δὲ ταῦτα πλήθουσι τοιχογραφίῶν καὶ εἰκόνων. Εἰς τὰ μεγάλα δὲ μοναστήρια οἷα π.χ. τὰ τῆς Λαύρας, Βατοπεδίου καὶ Ἰσθέρων, καὶ αὐτὰ τὰ ἐσιατόρια ἢ *τραπεζαρεῖα* καλύπτονται ὑπὸ τοιχογραφίῶν. Τὸ μέγα ἐσιατόριον τῆς Λαύρας, ἔχον σχῆμα σταυροῦ, περιέχει μάλιστα τοι-

(α) Ὁ Διδρὸν ζωγράφος Γάλλος μεταφράσας αὐτὸ εἰς τὴν πατριὴν αὐτοῦ γλώσσαν, ἐξέδοτο ἐν ἔτει 1845 ὑπὸ τὸν τίτλον· *Manuel d'Iconographie chretienne grecque et latine* κ. τ. λ. Paris.

(β) Horat. de arte poetica, στ' γ. 9. 40.

χογραφίας ἀρχαιοτέρων τοῦ Πανσελήνου ζωγράφων. Τοιαύτη δὲ θεωρεῖται καὶ ἡ παριστάσα ἐνταῦθα διὰ λεπτοτάτων γραμμῶν τοὺς τρεῖς πατριάρχας, φέροντας εἰς χεῖρας ἐντὸς σινδόνης τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι καὶ τοὶ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ ἁγίου ὅρους εἶναι πλήρεις τοιχογραφιῶν, οὐδεμία ὁμῶς ἔχει τοσαύτην πληθὺν εἰκόνων, ὅσην ἔχει ἡ ἐκκλησία τοῦ ἐν Σαλαμῖνι μοναστηρίου τῆς Φανερωμένης, ὧν τὸν ἀριθμὸν ὁ Πουκεβίλλης ἀναριθμᾷ μέχρις ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδων (α). Ἐξετάζοντες δὲ τὰς ἀγιογραφίας τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας, καὶ παραβάλλοντες αὐτάς πρὸς τὰς ἀρχαιοτάτας τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας, ἀνακαλύπτομεν μεγίστην ὁμοιότητα καὶ σχεδὸν ταυτότητα τέχνης, καὶ διαθέσεως τῶν ἀντικειμένων. Μεταξὺ τῶν δύο ἀρχαιοτάτων π. χ. ἐκκλησιῶν τῶν πόλεων τῆς Γαλλίας Λυτρίκου (Chartres) καὶ Δουροκορτόρου (Reims), καὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ὁσίου Λουκᾶ ἐν Λεβαδίᾳ, τῆς ἁγίας Σοφίας ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Λαύρᾳ ὑπάρχουσι πλεῖστα ἀναλογίαι.

Ἡ σφραγὶς ἡ φέρουσα τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, δι' ἧς σφραγίζουσιν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τὰ δημόσια ἔγγραφα, ὑπάρχει ἀπαραλλάκτως ἐξωγραφημένη ἐπὶ ὕλου ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Σάρτρης. Ἡ παναγία μάλιστα τῆς Σαλαμῖνος δύναται νὰ θεωρηθῇ καθ' ὅλα σχεδὸν ὡς ὁ τύπος τῆς παναγίας τῆς Σάρτρης (β). Ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ συνθεσέστατα ζωγραφίζεται ἄνω εἰς τὸν θόλον τῆς ἐκκλησίας ἡ θεία λειτουργία κατὰ τοὺς κανόνας Διονυσίου τοῦ ἱερομονάχου (γ). Ἡ αὐτὴ τῆς θείας λειτουργίας παράστασις ὑπάρχει εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Ρέιμς ἔτι μᾶλλον ἀνεπτυγμένη (δ). Τοσοῦτον δ' αἱ εἰκόνες τῶν ἀρχαιοτάτων μητροπόλεων τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς ἡμετέρας, ὥστε τὰς ἀνωνύμους δύναται τις ἀκριβῶς νὰ προσδιορίσῃ καὶ ὀνομάσῃ βοηθεῖα τοῦ ἐγχειριδίου τοῦ Διονυσίου. Ἡ εὐλογία τῶν Λατίνων γίγνεται κλειομένων τοῦ λιχανοῦ καὶ τοῦ παραμέσου δακτύλου, ἀνοιγομένων δὲ τῶν λοιπῶν· ἡ δὲ ἑλληνικὴ ὁλως οὕσα συμβολικὴ σχηματίζει τὸ μονόγραμμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ IC. XC. (Ἰησοῦς Χριστός) ἀνοιγομένου τοῦ δείκτου καὶ σχηματίζοντος τὸ I, κυρτουμένου τοῦ μέσου καὶ σχηματίζοντος τὸ πρῶτον ἀρχαῖον C. σταυρουμένου τοῦ ἀντίχειρος μετὰ τοῦ παραμέσου, καὶ σχηματίζοντος X, κυρτουμένου δὲ τέλος τοῦ μικροῦ δακτύλου καὶ σχηματίζοντος τὸ δεύτερον C. Τοιαύτη δὲ χεὶρ ἑλληνικῶς

εὐλογοῦσα ὑπάρχει ἐξωγραφημένη ἐν τῇ μητροπόλει τῆς πόλεως Ποδίου (Le Puy) ἐν Γαλλίᾳ. Τοιαῦται ἀναλογίαι καὶ ὁμοιότητες τῆς ἀρχαιοτέρας δυτικῆς ἀγιογραφίας πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀνεκθὲν τὴν αὐτὴν, μαρτυροῦσι δύο τινὰ, πρῶτον μὲν τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἑλληνικῆς εἰκονογραφίας ἐπὶ τῆς ἱερογραφίας τῆς δύσεως κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, καὶ δεύτερον τὴν μέχρι τινὸς τοῦλάχιστον κατὰ κανόνα, ὠρισμένους καὶ ἐν τῇ δύσει ἐξεκόνισιν τῶν θείων ἀντικειμένων. Καὶ βεβαίως ἡ ἀπόλυτος αὕτη ἐλευθερία τῆς δυτικῆς ἀγιογραφίας, οὕσης διφύρου οὐ μόνον κατ' ἐποχάς, ἀλλ' ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐποχῇ κατὰ τόπους, καὶ πόλεις, καὶ χαρακτήρας ζωγράφων, χρονολογεῖται, ἀφ' ἧς ἡ δύσις διαρρήξασα πάντα δεσμὸν μετὰ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἤρξατο κυβερνᾶσθαι ἀπολύτως καὶ αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μονάρχου τῆς Ρώμης. Ἀλλ' ἐν τῇ ἀριστοκρατικῇ πολιτείᾳ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἐν ᾗ οἱ ἀνέκαθεν θεμελιμένοι θεσμοὶ θρησκευτικῶς τηροῦνται εἰς τὸ διηνεκές, καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ εἰκονογραφία μὴ νεωτερίσασα διατήρησε τὸ ἀρχαιοπρεπές ἐκεῖνο καὶ κόσμιον καὶ σεμνόν, οὐ βεβαίως στερεῖται ἡ ἀγιογραφία τῆς δύσεως, καὶ περ ἐντελεστέρα τὴν τέχνην καὶ ποιητικωτέρα ἴσως τὴν ἔκφρασιν.

«Εἰς τοῦτο δὲ τὸ στάσιμον δηλονότι τῆς τέχνης, (λέγει ὀρθῶς καὶ ὁ Μουσσοῦδης), πιθανῶς συνετέλεσεν αὐτὴ ἡ κυριότης τῆς ἐκκλησίας, ἐξ αὐστηροῦ μὲν, ἀλλὰ συνετοῦ βουλευμάτος ὠρμημένης· διότι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς καθ' ὑπογράμμον τινὰ μονοτυπίας, ἡ ἀλλοιώσις τῆς ἰδέας τῶν εἰκονιζομένων, ἡ περὶ τὸν ἱματισμὸν καινοτομία, ἡ κατ' ἀρέσκειαν τοῦ ζωγράφου παράστασις, καὶ ὁ ἰνδαλματισμὸς τῶν μελῶν τοῦ σώματος, εἴτε γυμνῶν εἴτε περιττῶς κομψευομένων καὶ ἁβρυνομένων, ταῦτα προσελκύουσι, πλέον ἢ θέμις, εἰς γήϊνα ἀντικείμενα τὴν προσοχὴν τῶν θεωμένων, καὶ ἐμπνέουσι τέρψιν μᾶλλον ἢ εὐσεβείαν· ἐν ᾧ καὶ εἰκόνες οὐδὲν ἄλλο πρέπει νὰ ᾖναι, εἰμὴ σύμβολά τινα ἢ ἀπορριπὴ πρὸς μεταωρισμὸν τῆς διανοίας τῶν θεητῶν εἰς οὐρανίους θεωρίας. Ὅχι δὲ ἄλλως ἐρρῶνουν περὶ τοῦτου καὶ αὐτοὶ οἱ ἔθνικαί· ἔθεν ἱψηλὸν εἶναι τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Αἰσχύλου, ὅστις παρακινούμενος νὰ γράψῃ παιᾶνα τινὰ εἰς τὸν Θεόν, «ἄριστος, εἶπεν, εἶναι ὁ τοῦ Τυννίχου, καὶ φοβοῦμαι μὴ συμβῇ εἰς τὸν ἰδικόν μου, ὅτι καὶ εἰς νέα τινὰ εἰδωλα, τὰ ὁποῖα, εἰ μὲν ἐπαινοῦνται διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς καλλιτεχνίας, δὲν ἔχουσιν ὁμῶς τὴν ἱεροπρεπὴ ἐκείνην σεμνότητα, τὴν ἐμποιοῦσαν τὸ σέβας πρὸς τὰ ἀρχαῖα, καὶ τοὶ ἀνεξέργαστα ἡ ἐνδεὲς ἔχοντα περὶ τὴν τέχνην» (α). Ἰσως δὲ ἡδυνάτο τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ

(α) Pouqueville. Voyage de la Grèce. Τόμ. 4. βιβλ. 12. κεφ. 12. σελ. 504.

(β) Ὁρα Didron κτλ. Introduci. σελ. XXXVIII.

(γ) Ὁρα ἐρμ. τῆς ζωγρ. σελ. 158. Ἀθην. 1853.

(δ) Ὁρα Didron κ.τ.λ. σελ. 234. σημ.

(α) Ἑλληνομν. σελ. 40.

ματέρα ἀγιογραφία διὰ τοῦ συμβολισμοῦ αὐτῆς ἀπαμακρύνεται ἐνισχυοῦ τοῦ πρώτου καὶ κυρίου σκοποῦ πάσης εἰκονογραφίας, ὅστις εἶναι βεβαίως τοῦ λαοῦ ἡ πρόχειρος διὰ παραστάσεως τῶν ἀντικειμένων διδασκαλία. Ἐν τῇ σταυρώσει τοῦ Χριστοῦ π. χ. κάτωθεν τοῦ σταυροῦ εἰκονίζεται λάκκος ἢ σπήλαιον, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀδάμ καὶ ἄλλα ὅσα βρεγόμενα διὰ τοῦ καταβρέοντος αἵματος τοῦ Χριστοῦ (α). Ἡ παράστασις αὕτη εἶναι ὅλως συμβολικὴ, ὡραία μὲν καὶ ὑψηλὴ ἀλλὰ μὴ καταληπτὴ ἄνευ ἐρμηνείας. Κατὰ παράδοσιν ὁ Γολγοθᾶς, ὅπου ἐνεπλήχθη ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἦν ὁ τόπος ὅπου ἐτάφη ὁ Ἀδάμ. Ἡ εἰκὼν λοιπὸν συνδέουσα συμβολικῶς συνάμα τὴν αἰτίαν, τὴν συνέπειαν, καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν, παρίστησι διὰ μιᾶς τὸν ἀμαρτήσαντα Ἀδάμ, τὸν Χριστὸν ἀποθνήσκοντα διὰ τὴν ἀμαρτίαν ταύτην τοῦ πρώτου ἀνθρώπου καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπολυτρούμενον διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ἡ παράστασις αὕτη καὶ ἐτέραν τινὰ περιέχει ἀλληγορίαν. Κατ' ἄλλην δηλονότι παράδοσιν ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ ἐκόπη ἀπὸ τοῦ δένδρου, ὃ ἀνεβλάστησεν ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Ἀδάμ. Ἐν τῇ εἰκόνι ἄρα ἡ ἀμαρτία τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, παρίσταται συμβολικῶς διὰ τοῦ σταυροῦ, ἐφ' οὗ ἀποθνήσκει ὁ σωτὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τοιαύτη συμβολικὴ παράστασις εἶναι π. χ. καὶ τὸ τετράμορφον, ἡ πηγὴ διηρημένη εἰς τρεῖς φύακας, ὁ ἥλιος, ἡ ἀκτὶς καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ, καὶ ἄλλα πολλά. Πάντοτε δὲ σχεδὸν, ὅσας ἐκκλίνει τοῦ φυσικοῦ ἡ ἡμετέρα εἰκονογραφία, βάζει ἔχει ὑψηλοτέραν τινὰ καὶ μυστικωτέραν ἰδέαν. Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία φέρ' εἰπεῖν ἐν τῇ σταυρώσει τοῦ Χριστοῦ παρίσταται τὴν φύσιν σκοτιζομένην, τὰ στοιχεῖα ἀναστατούμενα, τὴν θλίψιν δὲ καὶ τὴν ἀπελπισίαν εἰς πάντα τὰ πρόσωπα. Παρ' ἡμῖν δὲ τοῦναντίον τῆς σταυρώσεως ἡ ἡμέρα ἐξεικονίζεται φωτεινὴ, γαληνικὴ καὶ μεδιώσα, δι' οὗ συμβολικῶς παρίσταται τὸ μέγα καὶ σωτήριον γεγονός τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ὡς δὲ ἡ ἡμετέρα ἀγιογραφία ἔχει τι ἴδιον καὶ διάφορον τῆς λατινικῆς, οὕτω καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἀθῶνι, ἔχει τι ἐξιδιαιτεμένον καὶ ὁμοιόμορφον, ἐν πλήρει διατελοῦν ἀρμονίᾳ μετὰ τῆς ζωγραφίας καὶ τῆς λοιπῆς ἐσωτερικῆς διαθέσεως. Ὁ σταυρὸς ὁ ἑλληνικὸς, ὁ ἔχων ἴσα πανταχόθεν τὰ ἄκρα, εἶναι τῶν ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν ἐν γένει, καὶ τοῦ ὅρους ἰδίᾳ, τὸ συνήθες σχῆμα ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ ἰουστινιανοῦ, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποῖου πρῶτον εἰσῆχθη μέχρι τοῦ νῦν διακτινόμενον σταθερῶς. Ἡ τοῦ ναοῦ τοιαύτη διάθεσις καλεῖται ἐν τῷ ὅρει Γαμμάδα καθὼ συνδυασμὸς τριπλοῦς τοῦ

στοιχείου Γ, ἐμφαίνοντος τὸν ἱερὸν τῆς Τριάδος ἀριθμὸν. Καὶ ἐνταῦθα ἄρα συμβολισμὸς καὶ ἀλληγορία. Τὸ σχέδιον δὲ τοῦτο ἔχει τὸ ἀρχιτεκτονικὸν πλεονέκτημα, ὅτι ἀπὸ τοῦ κέντρου παρέχει εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἐλευθέραν καὶ ἀκώλυτον τὴν ἐποπτεῖαν πάντων τῶν μερῶν τοῦ ὅλου μέχρι τῶν ἀπωτάτων αὐτοῦ γωνιῶν. (α)

Ἐμπροσθεν δὲ τῶν ὀρειχαλκίων πυλῶν τοῦ ναοῦ, ὡς τῇ Λαύρᾳ ὁ Αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐδωρήσατο, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ προαυλίου τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει ἡ καλουμένη Φιάλη (β), δοχεῖον μαρμαρινόν, ἔχον ὕψος σπιθαμῶν ἑξ, καὶ περιφέρειαν δεκαεπτὰ, ἐν ᾗ τελεῖται ὁ ἀγιασμὸς ἐκάστην ἀρχιμηνίαν. Ἡ φιάλη αὕτη ἱσταμένη ἐν τῷ μέσῳ στρογγύλου τινὸς περιστύλου ναῖσκου, καὶ ἐσκαμμένη εἰς σχῆμα πατηρίου, ἔχει εἰς τὸν ὀμφαλὸν αὐτῆς σωλῆνα ὀρειχαλκινόν, ἀναβάνοντα ὀρθὸν πρὸς τὰ ἄνω, καὶ ἔχοντα κύκλῳ διάφορα πτηνὰ καὶ ταῦτα ὀρειχαλκίνα, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς δικέφαλον ἀετὸν τὸ ὕδωρ δι' ὑπογείων σωλῆνων ἀναβάνον, χύνεται εἰς τὴν φιάλην διὰ τῶν στομάτων τούτων τῶν πτηνῶν ἄνωθεν δὲ τῆς φιάλης ὁ θόλος τοῦ περικαλύπτοντος αὐτὴν ναῖσκου φέρει τὴν εἰκόνα τῆς Ζωοδόχου πηγῆς· κατωτέρω δὲ ὑπάρχει ἐξεικονισμένος ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ μοναστηρίου, τύπων διὰ τῆς βλάβδος αὐτοῦ τὸν βράχον ἐξ οὗ ἀναβλύζει ὕδωρ. Ἡ εἰκὼν αὕτη ἀναμιμνήσκει ἐν ἐκ τῶν πολλῶν θαυμάτων τοῦ Ἀθανασίου, ὅς τύψας ποτὲ ἐν ὀνόματι τῆς θεοτόκου τὸν κατάξηρον βράχον διὰ τῆς βρακτηρίας αὐτοῦ, ἥτις μέχρι τῆς σήμερον σώζεται, ἐξήγαγεν ὕδωρ, ἔτι οὐ μακρὰν τοῦ μοναστηρίου ῥέον ἐν εἰδὲι διαχυεστάτης, ψυχροτάτης καὶ ἀφθονωτάτης πηγῆς. Τοιούτων εὐσεβῶν παραδόσεων πλήρως ἐστὶ τὸ ταμεῖον τῆς μνήμης τῶν Ἀθωνιτῶν μοναχῶν, οἵτινες μετὰ πλείστης εὐχερείας λόγου ἐν ἐλλείψει ἄλλων ἱστορικῶν γνώσεων προθύμως τοῖς πᾶσιν αὐτὰς μεταδίδουσιν.

(α) "Ors Histoire de la disposition et des formes différentes, que les Chrétiens ont données à leurs temples depuis Constantin le grand jusqu'à présent. par M. Le Roi. Paris 1764.

(β) Φιάλη, κυρίως δεξαμενὴ ὕδατος. « Καὶ πορφυρεῖν φιάλην ἔμπροσθεν τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ ἰδαίματος, δοχεῖον ὕδατων δι' αἰουρήσεως. » Ἀνάγνωμι. εἰς Πορφυρογ. 24.—"Υδάτων δὲ ἀγωγή, καὶ φιάλαι ἐκείθεν πληροῦμεναι. » Μεγ. Ψελλ. ἱστορ. βιβλ. 7.—Εἶτα δὲ φιάλαι, τὰ ὕδροδοχεῖα χάριν τοῦ βαπτίσματος, ἐν ταῖς σάλας τῶν ἐκκλησιῶν. « Εὐχὴ εἰς τὸ ὕδωρ τῶν ἁγίων βαπτισμάτων τῶν ἁγίων θεοσυνειών ἐν τῇ φιάλῃ τοῦ μεσαιυλίου τῆς ἐκκλησίας. » Εὐχολόγ. "Οθεν καὶ «λουτήρ τοῦ μεσαιυλίου». Ἐν τῇ Φιάλῃ ἐγίγνετο καὶ ὁ ἀγιασμὸς, ὡς νῦν ἀποκληστικῶς τοῦτο ἐν τῇ ὁρῇ συμβαίνει, μηδενὸς ἐνταῦθα γεννωμένου καὶ βαπτισμένου. « Καὶ δὴ τελεσθέντων τῶν ὕμνων, ἐπεὶ εἶδε καὶ τὴν τοῦ ἀγιάσματος γίνεσθαι τελετὴν, συνέρχονται μὲν ἅμωι τὴν φιάλην τῆς ἐκκλησίας. » Παχυμέρ. βιβλ. 7. κεφ. 7.

Ἄλλ' ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ μοναστηρίου ὑπάρχουσιν ἔτι ἀλθῶς αἱ δύο κυπάρισσοι, αἷς ἐφύτευσεν ἰδίᾳ χειρὶ ὁ Ἀθανάσιος, ὅτε κατέβαλε τὸν θεμέλιον λίθον τῆς Λαύρας. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἐτέθη περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἔπεται ὅτι ἡ ἡλικία τῶν δύο τούτων κυπαρίσσων, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἔχει περιφέρειαν 15 ποδῶν, ἡ δὲ 12, εἶναι ἐτῶν 900! Οὐδενὸς ἄλλου φυτοῦ ἢ τηλικαύτη ἡλικία δύναται ἐν Εὐρώπῃ ἱστορικῶς νὰ ἀποδειχθῇ. Κατὰ παράδοσιν δὲ τὸ ῥόδον τὸ ἐν τῇ μητροπόλει τῆς πόλεως Ἰλδесχάιρ, ἐφυτεύθη πρὸ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ εὐσεβοῦς (α)· ἀλλὰ τοῦτο ὡς δοξάζουσι πάντες, πολλάκις ἀνενηύθη. Ἄν δὲ παραδεχθῶμεν φυσιολογικῶς ἐν γένει τὸ βαθὺ γῆρας τῶν φυτῶν ἐκ τοῦ πάχους τοῦ στελέχους αὐτῶν, τότε ἴσως ἡ κυπάρισσος ἢ ὑπάρχουσα ἐν Σώμῃ πλησίον τῶν Μεδιολάνων, καὶ ἔχουσα περιφέρειαν 20 ποδῶν ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ὑπερβαίνει κατὰ τρεῖς καὶ τέσσαρας αἰῶνας τὰς κυπαρίσσους τῆς Λαύρας!

Ἡ Λαύρα ἀνήκει εἰς ἄλλην τινὰ τάξιν μοναστηρίων, ἢ τὸ περιγραφέν ἤδη τοῦ Διονυσίου κοινόβιον. Ἡ Λαύρα εἶναι μοναστήριον ἰδιόρρυθμον. Ὡς δὲ τὸ Διονυσίου ἐθεωρήσαμεν ὡς τὸ πρωτότυπον τῶν κοινοβίων, οὕτω καὶ ἡ Λαύρα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πρωτότυπον τῶν ἰδιόρρυθμων τοῦ ὅρους μοναστηρίων. Τὰ ἰδιόρρυθμα μοναστήρια ἀνκμινήσκουσιν ἡμῖν πάλιν τινὰ κυβερνητικὴν, μεταξὺ τῆς ἀπολύτου ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀπολύτου αὐτῆς περιορισμοῦ, ἐξ ἧς ἐπήγασαν τὰ ἰδιόρρυθμα μοναστήρια, μέσον τι ὄντα μεταξὺ τῶν κοινοβίων καὶ τῶν κελλείων τῶν ἀσκητῶν, ἢ ἐρημιτῶν. Ἐν τοῖς ἰδιόρρυθμοις ὁ βίος τῶν μοναχῶν εἶναι μᾶλλον ἀνεξάρτητος καὶ ἐλεύθερος· ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει ὁ ἰσχύσις ἐκεῖνος τῶν κοινοβίων ἡγούμενος, ὁ κυβερνῶν ἀπολύτως τὰ πάντα, ἀλλ' οἱ προσετώτες, ἐπίτροποι τοῦ μοναστηρίου καλούμενοι, ἐκλέγονται διὰ πλειονοψηφίας ἐνικυσίως, καὶ πλείους πάντοτε τοῦ ἐνός, ἵνα τὸ αἰθίμετον τοῦ ἐνός περιορίζηται διὰ τῆς ἐναντιότητος τῶν λοιπῶν. Τὰ ἰδιόρρυθμα μοναστήρια εἶναι ὁ τύπος ἀριστοκρατικῆς τινος πολιτείας, ἐνῶ τὰ κοινοβία τὸ παράδειγμα τῆς πατρικῆς μοναρχίας. Τὰ γενικά τοῦ ἰδιόρρυθμου μοναστηρίου συμφέροντα συζητοῦνται καὶ ἀποφασίζεται ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τούτων τῆς ἰδιόρρυθμου κοινότητος. Αἱ δὲ ἑκτακτοὶ καὶ σπουδαιότεραι περιπτώσεις συζητοῦνται κοινῇ ὑπὸ πάντων τῶν μοναχῶν τῶν ἐχόντων δικαίωμα ψήφου. Τῶν συνεδριάσεων δὲ τούτων γίνονται ὑπὸ τοῦ γραμματέως πρακτικά, καὶ αἱ ἀποφάσεις τῆς συνελεύσεως αὐθωρεῖ ὑπ' αὐτοῦ συντάσσονται. Πολλάκις ἐν ταῖς συνελεύσεσι ταύταις γεννῶνται ἀκανθώδη ζητήματα, καὶ αἱ συνεδριάσεις τότε γίνονται ζων-

ρόταται, πάντοτε ὁμοῦ αἱ διαφοραὶ λύονται ἐσωτερικῶς, καὶ οὐδέποτε ζητοῦσι les bons offices τρίτων, ἅτινα πάντοτε εἶναι mauvais offices. Ἐκαστος μοναχὸς λαμβάνει ἐκ τῆς κοινῆς ἀποθήκης τὴν μερίδα αὐτοῦ εἰς φυσικὰ προϊόντα. Ἐν ἑκάστῳ δὲ κελλεῖῳ ἢ δωματίῳ, ὑπάρχει ἴδιον μαγειρεῖον, ὅπου ὁ μοναχὸς ἢ αὐτὸς, ἢ δι' ὑπηρέτου, μαγειρεῖ αὐτὰ κατὰ βούλησιν. Ἐν τοῖς ἰδιόρρυθμοις ἐπιτρέπεται ἡ ἰδιοκτησία ἢν ἕκαστος ἀνεξαρτήτως διαχειρίζεται, καὶ ἐλευθέρως ὅπου καὶ ὅπως βούλεται διαθέτει. Κοινὰ δὲ ἄρα ἐνταῦθα εἶναι μόνον τὸ σχῆμα, ἡ προσευχὴ καὶ ὁ θάνατος. Τοιαῦτα δὲ ὄντα κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ῥύθμισιν τὰ μοναστήρια ταῦτα, καθίστανται λίαν κατὰλληλα ὡς ἡ καταφυγὴ καὶ τὸ ἄσυλον ἐπιστήμων καὶ πλουσίων ἀνδρῶν, λαϊκῶν τε καὶ κληρικῶν, ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ διανούντων ἐνταῦθα τοῦ πολυμύχθου βίου αὐτῶν τὸ ἐπίλοιπον σάδιον. Αὐτοκράτορες, ἡγεμόνες, πατριάρχαι, ἄνδρες σοφοί, πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί, ὅτε ἡ ἐλκεσινὴ φορὰ τῶν πραγμάτων ἦν ἀνωτέρα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς γνώμης των, ἐνταῦθα ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς φύσεως, τῆς γλυκαίας ταύτης μητρὸς, ἐθήκαν πρῶτον εἰς ἀρμονίαν τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς πράξεις των. « Πανταχόθεν ἐνταῦθα τὰ τῆς ἀρετῆς συγκροτεῖται γνωρίσματα πρὸς τε τῆς φύσεως, πρὸς τε τῆς τῶν οἰκούντων ἀσκήσεως· οὐ γυναικῶν ὅλως ἐκεῖ ξυναυλία, καὶ ἀκόλαστον ὄμμα, καὶ χλιδῶσα κομμωτικὴ, καὶ ὅσα τὴν ἀρχαίαν τοῦ ὄρους ὁμιλίαν ἐκείνην εἰς ἐγκαίνιον τινὰ συνάγει πανήγυριν, καὶ μακροῦ κυκεῶνος καὶ κλύδωνος τὸν βίον ἐμπίπλησιν· οὐδ' ἐμπορίαι δημόσιοι, καὶ ἀγοραὶ, καὶ ἀγορανόμοι, καὶ δικαστικὰ βήματα, καὶ γλώττης ἐπίδειξις, καὶ τύφος ἀπὸ δίφρου θεσπίζων τὰ τῆς ὀρέξεως νόμιμα· οὐδὲ δουλεία καὶ αὐθεντεῖα μερίζει τὸν βίον, ἀλλ' ἰσηγορία, καὶ μετριοῦς φρονήματος, καὶ ἡθους σεμνότης, καὶ δικαιοσύνης εὐγένεια σκηνοβατεῖ καὶ περιορεύει τὸν χῶρον ἐκεῖνον, καὶ ὅσα τὴν ἐνθεον ἐν γῇ δημιουργεῖ πολιτείαν, καὶ τὴν ὄντως ἐν ψυχῇ φιλοσοφίαν ἐργάζεται. Οὐ πλοῦτος ἐνταῦθα καὶ δαπάνη χρημάτων καὶ βλακέουσα θρόψις ἐμπολιτεύεται, ἀλλ' ἅπαν ἐστὶν ἀληθῶς σεμνόν τι καὶ ἐλευθέριον ἥθος, καὶ εἰς τὰ τῆς ἀρετῆς ἀνάκτορα σπεῦδον καὶ τὸν Λόριον τρόπον ὡς ἀληθῶς ἡρμοσμένον πρὸς τὰ καλὰ (α). »

Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Λαύρας σώζει εἰσέτι ἱκανὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας αὐτῆς λαμπρότητος. Δὲν ὑπάρχει μὲν καὶ ἐνταῦθα κατάλογος, διατηροῦνται ὁμοῦ αἱ βίβλοι καθάριοι καὶ τεταγμένοι καθ' ὕλην, πᾶσαι φέρουσαι ἔξωθεν καὶ ἐπιγραφὰς εὐκρινεῖς. Ἡ βιβλιοθήκη, δύο ἱκανῶς εὐρύχωρα πληροῦσα ἰσόγαια σύγκειται ἐν μέρει μὲν ἐξ ἐντύπων, ἐν μέρει δὲ ἐκ

(α) Ὁρα Roepert ἐν τῇ τοῦ Decandolle physiologie végétale.

(α) Νικηφόρ. Γρηγορ. βιβλ. ιδ'. κεφ. η'. σελ. 365. ἐκδ. Ἐνετ.

χειρογράφων βιβλίων. Τὰ έντυπα συνιστάμενα εἰς Ἑλληνας συγγραφεῖς κλασικοῦς τε καὶ βυζαντινοὺς ιστορικοὺς, εἰς νομικά βυζαντινά ἔργα, καὶ ἄλλα διάφορα τῶν πατέρων συγγράμματα εἶναι καὶ ἱκανὰ καὶ εἰς ἀρχαίαις καὶ πολυτίμοις ἐκδόσεις, Ἀλδίναις δηλαδή καὶ Ἰουντίαις πολλὰ ἐξ αὐτῶν. Καὶ τῶν χειρογράφων δὲ μέγας ὑπάρχει ὁ ἀριθμὸς ἐπὶ περγαμνηοῦ καὶ συνήθους χάρτου. Τὰ ἀρχαιότατα ὁμῶς τῶν σωζομένων ένταῦθα δὲν ὑπερβαίνουσιν τὸν δέκατον πρῶτον αἰῶνα· τοιοῦτο δὲ εἶναι κάλλιστόν τι εἰς φύλλον τοῦ Διοσκορίδου χειρόγραφον ἐπὶ περγαμνηοῦ χάρτου, μετὰ εἰκονογραφίῳ τοῦ ένδεκάτου αἰῶνος. Ἐτερόν τι ὥραϊον χειρόγραφον εἰς τέταρτον τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ἐπὶ περγαμνηοῦ χάρτου ὡσαύτως, εἶναι τοῦ Πλουτάρχου οἱ παράλληλοι βίοι, οἵτινες καὶ εἰς ἄλλο ὑπάρχουσι τοῦ ιδ'. αἰῶνος χειρόγραφον εἰς φύλλον. Σώζονται ἔτι ἀπὸ τοῦ ιδ'. αἰῶνος δύο χειρόγραφα τοῦ Θουκυδίδου ἐπὶ χάρτου εἰς τέταρτον. Ὁ Ὀμηρος ἐπὶ χάρτου εἰς ὄγδον, ὁ Δημοσθένης ἐπὶ χάρτου εἰς φύλλον, ὁ Πίνδαρος ἐπὶ χάρτου εἰς ὄγδον καὶ ὁ Αἰσχίνης ἐπὶ χάρτου εἰς ὄγδον. Ἐκτὸς δὲ τούτων, ἅτινα εἶναι βεβαίως τὰ κάλλιστα, ὑπάρχουσι πλεῖστα ἄλλα εἰσέτι χειρόγραφα, βυζαντινά τοῦ ἀστυκοῦ καὶ κανονικοῦ δικαίου, μεταξὺ τῶν ὁποίων βεβαίως τὸ σπουδαιότατον εἶναι ἡ ἐπιτομὴ τῶν νεαρῶν Ἀθανασίου σχολαστικοῦ Ἐμισηνοῦ. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἐκ 36 φύλλων συγκείμενον, τετάρτου σχήμα ἔχον, καὶ προφανέστατα φέρει σημεῖα τῆς ὕβρεως τοῦ χρόνου, καὶ τῆς ὀλιγωρίας τῶν κυρίων αὐτοῦ, μόλις ἀναγινώσκεται κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος· τοσοῦτον ἡ ὕγρασία διέφθειρεν αὐτὸ ἐξωτερικῶς. Εἰς τὰ εἴκοσι καὶ ἔν προηγούμενα φύλλα τὸ χειρόγραφον ἡμῶν περιέχει τὴν ἐπιτομὴν τοῦ Ἀθανασίου έντελῆ, εἰς δὲ τὰ ἐπόμενα δεκαπέντε τὴν ἐπιτομὴν τῶν νεαρῶν Θεοδώρου ἀτελῆ εἰς τὸ τέλος. Ἡ ἐπιτομὴ αὕτη τῶν νεαρῶν τοῦ Ἀθανασίου ἐδημοσιεύθη ἤδη μετὰ καὶ ἄλλων ἑκτίνος Παρισηνοῦ χειρογράφου εἰς τὸν α'. τόμον τῶν Ἀνακδότων τοῦ Ἀϊμβάχ (α), ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον τοῦτο χειρόγραφον εἶναι πληρέστερον τοῦ Παρισηνοῦ, διαφέρειν αὐτοῦ ἤδη κατὰ τὴν ἀρχὴν ἥτις ἔστιν.

Υποτίτλωσις τῶν νεαρῶν διατύξεων Ἀθανασίου σχολαστικοῦ

Ἐμισηνοῦ πρόλογος.

Τὸ ἐπαγορευθῆναι τιτὰ ἐφ' οἷς πρότερον ένδεῶς ἔτυχε πορήσας, οὐ μόνον ἠρωδιατῶ τῶ σοφωτάτῳ τεχνογράφῳ, ἀλλὰ καὶ πλείστοις ἄλλοις τῶν ἐπι-

κομψενόντων τὰ ἐπινοηθέντα, καὶ πρὸς γε τισὶ τῶν αὐτοκρατόρων ἐπὶ ταῖς οἰκείαις νομοθεσίαις τὸ πάσαι ἐφάνη καλόν· οὗς εἰκότως ζηλώσας ἐγὼ . . . τῶν ἐν θεουπόλει φητόρων ἐλλειπῶς ἔχειν ἐγνωκὼς τὴν πρώτην μοι πορηθεῖσαν τῶν νεαρῶν διατύξεων ἐπιτομὴν προσαναπληρῶσαι τὸ λείπον κ.λ.

Ἐκ τούτων ἤδη ἐξάγεται ὅτι τὸ χειρόγραφον τοῦτο εἶναι ἡ δευτέρα πληρέστερα ἐκδοσις τῆς ἐπιτομῆς τῶν νεαρῶν τοῦ Ἀθανασίου. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ ιδ' αἰῶνος πόσον δὲ ἀρχαιότερον εἶναι ἄδηλον. Ἡ χρονολογία δὲ αὕτη ἐξάγεται ἐκ δύο τινῶν τῶν ἐξῆς σημειώσεων τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ χειρογράφου, ἐπὶ τοῦ προτελευταίου φύλλου· «σχὴ ἰνδ. ιγ' . . . ἐγεννήθη τῇ θυγατρὶ μου κυρᾷ μαρίᾳ τῇ μονομαχητίσῃ υἱὸς ὁ γαρῶτης κύρος νικήτης κτλ.»

καὶ

«σχὴ . . . ἐγεννήθη τῇ θυγατρὶ μου υἱὸς ὁ μονόμαχος κύρος Ἰωάννης.» Ἡ πρώτη σημείωσις τοῦ τοκετοῦ τῆς θυγατρὸς φέρει χρονολογίαν 6658, δηλαδή 1150 μ. Χ. ἡ δευτέρα 6660, οἷον 1152. μ. Χ.

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, ἄγνωστον βεβαίως τῷ Αἰμβάχῳ καὶ πληρέστατον ὂν, δύναται νὰ διορθώσῃ πολλὰ χωρία πλημμελῆ τῆς ἤδη ἐκδεδομένης ἐπιτομῆς ταύτης τῶν νεαρῶν τοῦ Ἀθανασίου, ἂν ποτὲ περιέλθῃ εἰς χεῖρας λογίου τινὸς νομομαθοῦς, προϋποτιθεμένου πάντοτε ὅτι σώζεται ἔτι καὶ φυλάσσεται ἀπὸ τῆς διαφθορᾶς.

Ἐτερον δέ τι περίεργον χειρόγραφον νομικὸν τοῦ ἔτους 1512 ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Λαύρας σωζόμενον, εἶναι μετὰφοραῖς τις ἐν γλώσσῃ ἑλληνικῇ τοῦ τότε καιροῦ, ὑπὸ τινος βεβαίως ἀμικθεστάτου ἀνθρώπου, τοῦ δευτέρου μέρους τῆς Αἰσίλας τῶν Ἱεροσολύμων, basse corte ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καλουμένης (α).

(α) Ἀσίλα, λέξις διεφθαρμένη ἐκ τῆς πρωτοτύπου γαλλικῆς Assises (ἐκ τοῦ ῥήμ. assiser καθέζεσθαι) σημαίνει κυρίως συνέδριον καθήμενον.

Τοιοῦτον δὲ συνέδριον ἡ assises, συνεκροταίτο τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἐν Γαλλίᾳ κατ' ἔτος, ἐν ἡμέραις τακταῖς, πρὸς ἐκτίκασιν τῶν ὑποθέσεων καὶ πρὸς ἐποπτείαν τῶν κατωτέρων δικαστηρίων. Αἱ συνεδριάσεις δὲ αὗται ἦσαν διτταὶ petites assises ἢ plaids ordinaires διὰ τὰς συνήθεις καὶ τακτικὰς ὑποθέσεις, καὶ grandes assises ἢ plaids extraordinaires, διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς καὶ ἐκτάκτους. Ὅτε δὲ οἱ Γάλλοι σταυροφόροι κατέκτησαν τὴν Ἱερουσαλὴμ μετῴνηγον τὸ νομοθέτημα τοῦτο καὶ εἰς τὸ νέον αὐτῶν τῶν Ἱεροσολύμων βασίλειον ὤθεν assises de Jerusalem, ἐνθεν μὲν σημαίνει πρῶτον τὰς τοιαύτας ἐν Ἱερουσαλὴμ δικαστικὰς συνεδριάσεις τῶν Φράγκων, ἐνθεν δὲ δεύτερον καὶ κυρίως, τὴν ὑπὸ τοῦ Ροδόφρεδου Βουελλιών συνταχθεῖσαν νέαν νομοθεσίαν τοῦ βασιλείου τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀναγνωσθεῖσαν καὶ κυρωθεῖσαν ἐν τινι τοιαύτῃ ἐκτάκτῳ συνεδριάσει (plaids extraordinaires) τὸ 1099 ἐν Ἱερουσαλὴμ.

(α) Ἀνέκδοτα Tomus I. Athanasii Scholastici Emiseni de novellis constitutionibus imperatorum Justiniani Justinique commentarium κ. τ. λ. instravit Gustavus Ernestus Heimbach Lipsiensis. Lipsiae. 1838. Ὅσα ἔτι Φραγκίτου Παλ. Ῥωμ. Νομοθεσίαν σελ. 233 καὶ Wiener geschichte der Novellen σελ. 70. 126. 187. εἰ.

Ὅπως δὲ ὁ ἀναγνώστης λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς γραμματικῆς ἱκανότητος τοῦ μεταφραστοῦ, καὶ τῆς καταστάσεως τῆς γλώσσης ἡμῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν ἀρχὴν τοῦ χειρογράφου.

α Πίναξ τῆς Λαύρας τῶν Ἱεροσολήμων ὅδε λαλῇ καὶ ἐρμινεύῃ τὸν πίνακα τοῦ παρῶντος βιβλίου τῆς κρίσεως τῆς αὐλῆς τοῦ βισκουντάτου. ὁ ἐνδοξότατος αὐθέντης καὶ ὁδηγὸς τοῦ ξιγάτου τῶν Ἱεροσολήμων ὀνόματι κουντε ὄφρ' ἐν δε πωλιῶν ἐπείκεν νὰ τὸ γράφουν εἰς τὴν διάλεχτον τοῦ φρανζέζικα εἰς τὸ αὐτὸ ξιγάτον τῶν Ἱεροσολήμων τῶπιον ἐμεταβάλλτην εἰς ρωμαϊκὰ ἐν ἐπιστήμων ἀνδρῶν. !!! »

Τὰ δὲ πρωτότυπα ἱστορικὰ μνημεῖα τὰ ἐν Λαύρᾳ διασωζόμενα εἰσὶ τὰ ἑξῆς, κατὰ τὴν χρονολογικὴν αὐτῶν διατασσόμενα τάξιν.

α.) Διατύπωσις τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου. Δύο χειρόγραφα τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ὧν τοῦ μὲν ἡ ἀρχὴ « Πατέρες καὶ ἀδελφοί. . . ἐπειδὴ ἐγὼ ὁ ταπεινὸς κτλ. » τοῦ δὲ « Τυπικὸν ἢ κανονικὸν κτλ. » ἐν ἔτει 6477, ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτσι 969 μ. Χ.

β.) Χρυσόβουλλος τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκά, δι' οὗ δωρεῖται τῷ μοναστηρίῳ τῆς Λαύρας δύο ἅγια λείψανα, ἧτοι τεμάχιον τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ τὴν κάραν τοῦ ἀγίου Βασιλείου· οὗ ἡ ἀρχὴ « εἰς τὸν περὶ τὰς τοῦ ἀμπελῶνος ἀρχὰς κτλ. » 6478 (970) Μαΐου Ἰνδικτ. 13.

γ.) Πιπτάκιον τοῦ Αὐτ. Βασιλείου Β'. πρὸς τὸν πρωτοσπαθάριον καὶ δικαστὴν τῆς Θεσσαλονίκης Νικόλαον, συνεπιεὶς ἀγωγῆς Ἰωάννου τοῦ Ἰβήρος περὶ τινος κτήματος τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων ἐν Πολυγύρῳ· οὗ ἡ ἀρχὴ « ὁ εὐλαβέστατος μοναχὸς Ἰωάννης ὁ Ἰβήρ κτλ. » 6503 (997.) Ἰνδικτ. 40.

δ.) Ὑποσημείωσις τοῦ δικαστοῦ Θεσσαλονίκης καὶ πρωτοσπαθαρίου Νικολάου, περὶ τοῦ ἄνω κτήματος· οὗ ἡ ἀρχὴ, « ὁ εὐλαβέστατος. . . . πιπτάκιον τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως. » 6505 (997).

ε.) Δύο ἀφιερωτικὰ πρακτικὰ, δι' ὧν ζῶντος ἔστι τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, παραχωροῦνται τῷ μοναστηρίῳ τῆς Λαύρας, αἱ μοναὶ Μωροξυλίδου καὶ Πλατῆ. 6505 (997).

ς.) Ἀπλὴ δωρεά, Εὐστρατίου ἡγουμένου Λαύρας, ὅς περ δωρεῖται τῇ ἐν Ἀθῶνι μονῇ Βουμφτήρ μοναχὸν τι ἐπὶ τῆς Σκύρου· οὗ ἡ ἀρχὴ « ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς. . . . Εὐστράτιος ἐλέει Θεοῦ ταπεινὸς μοναχὸς κτλ. » 6519 (1011).

Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Ἑνετίας κατέχει ἐν ἀντίτυπον χειρόγραφον τῆς Ἱεροσολυμητικῆς ταύτης τῶν σταυροφορῶν νομοθεσίας. Ὁ Pardessus ἐξέδωκε συλλογὴν τῶν διατάξεων τούτων· ὁ δὲ Beugnot ἐδημοσίευσε τὴν νομοθεσίαν ταύτην 1841-44 ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἱστοριογράφων τῶν σταυροφορῶν (Historiens des Croisades).

ζ.) Ἀσφάλεια. Ὁ μοναχὸς Γεώργιος παραδίδωσιν ἐτέρῳ τινι μοναχῷ τὸ ἐν Ἀθῶνι μονόδριον Πίθερα· οὗ ἡ ἀρχὴ « ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς. . . Γεώργιος μοναχὸς κτλ. » 6538 (1030) Φεβρουαρίου Ἰνδ.

η.) Χρυσόβουλλον σιγίλλιον τοῦ Αὐτ. Κωνσταντίνου τοῦ Μανουμάχου, δι' οὗ διορίζει ὑπάλληλόν τινα αὐτοῦ τὸν Πραιπόσιτον ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος καὶ ἐπὶ τοῦ κατεκλείου, ἐπίτροπον τοῦ μοναστηρίου τῆς Λαύρας· οὗ ἡ ἀρχὴ « Καὶ εὐλαβεστάτων μοναχῶν κτλ. » 6560 (1052) Ἰουνίου Ἰνδ. 5.

θ.) Χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκρ. Μιχαήλ ς'. Στρατιωτικὸν, περὶ τῶν χρηματικῶν πόρων τοῦ μοναστηρίου τῆς Λαύρας· οὗ ἡ ἀρχὴ « οἱ τὸν ψυχικὸν σταδιοδρομοῦντες ἀγῶνα κτλ. » 6565 (1057) Ἰαννουαρίου Ἰνδ. 10.

ι.) Χρυσόβουλλος τοῦ αὐτ. Κωνσταντίνου ι'. Δούκα, δι' οὗ τὸ μοναστήριον τῆς Λαύρας ἀπαλλάσσεται παντὸς φόρου· οὗ ἡ ἀρχὴ « Καλὸν μὲν καὶ διὰ τὴν βίζαν φυτεῦσαι τοῦ ἀγαθοῦ κτλ. » 6568 (1060) Ἰουλίου.

ια.) Χρυσόβουλλος γραφὴ τοῦ αὐτ. Νικηφόρου Βοτανιάτου, ἐν ᾗ ἀποφαίνεται ὑπὲρ τοῦ μοναστηρίου τῆς Λαύρας ἐν τινι διαφορᾷ πρὸς Θεόδωρον Ἀιχμάλωτον περὶ τινῶν ἐπιμαχίων· οὗ ἡ ἀρχὴ « . . . τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ δουρικὴν διείπεν ἀρχὴν κτλ. » 6589 (1081) Μαρτίου Ἰνδ. 4.

ιβ.) Χρυσόβουλλος τοῦ Αὐτ. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ πρὸς τὸν μάγιστρον Λέοντα Κεφαλιᾶν περὶ τῆς κατοχῆς τῆς Μεσολίμνης παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην· οὗ ἡ ἀρχὴ « Ἐφθασεν ἡ βασιλεία μου κτλ. » 6593 (1087) Ἀπριλ. Ἰνδ. 10.

ιγ.) Χρυσόβουλλος γραφὴ τοῦ Αὐτ. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ περὶ τῶν κτημάτων τοῦ μοναστηρίου τῆς Λαύρας· οὗ ἡ ἀρχὴ « Τῆς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν φροντιστηρίων ἱερὰς προμηθείας κτλ. » 6598. (1090) Αὐγούστου Ἰνδ. 13.

ιδ.) Οἰκιοφίλες γράμμα τοῦ ἡγουμένου Δαμιανοῦ, περὶ παραδόσεως τοῦ μοναστηρίου αὐτοῦ Καλαφάτου πρὸς τὴν μονὴν τῆς Λαύρας· οὗ ἡ ἀρχὴ « Ἐν ὀνόματι. . . . Δαμιανὸς μοναχὸς κτλ. » 6610. (1002) Ἰνδ. 10.

ιε.) Χρυσόβουλλος τῶν Αὐτ. Μιχαήλ Η'. Δούκα Ἀγγέλλου Κομνηνοῦ Παλαιολόγου περὶ τῶν κτημάτων τῆς Λαύρας· οὗ ἡ ἀρχὴ « Καὶ τοῖς ἄλλοις μὲν πᾶσι κτλ. » 6767 (1259) Ἰαννουαρίου Ἰνδ. 2.

ισ.) Χρυσόβουλλος τοῦ αὐτοκρ. Ἀνδρονίκου Β'. τοῦ ἀρχαιότερου περὶ τῶν κτιρίων τῆς Λαύρας· οὗ ἡ ἀρχὴ « Ἐδεῖ μὲν τοὺς κόσμον τε καὶ ἐν τῷ κόσμῳ χωρήσαντας κτλ. » 6806 (1298) Ἰουλίου.

(Ἐπεταὶ συνέχεια.)